

Den ojämlika livsmiljön och folkhälsan

Michael Marmot. **Status Syndrome. How your social standing directly affects your health and life expectancy.** London: Bloomsbury publishing; 2004. ISBN 0747570493.

Recensent: Lennart Levi, professor em i psykosocial miljömedicin, Karolinska institutet, Stockholm.

»The most deadly and prevalent of all diseases«, skrev den amerikanske dramatikern Eugene O'Neill om fattigdom – en sjukdom i samhällskroppen. Och Charles Darwin menade att »If the misery of the poor be caused not by the laws of nature, but by our institutions, great is our sin«.

»Absolut« och »relativ« fattigdom

Båda syftade på den »absoluta« fattigdomen som 1,2 miljarder människor på vår jord plågas av, ofta definierad som att ha mindre än 1 USD per dag att leva på – att man saknar livets elementära nödortf.

»Fattig är icke den, som har litet, utan den som önskar mera«, skrev den romerske filosofen Seneca för två millennier sedan och syftade på det vi idag kallar »relativ« fattigdom. Vår egen finansminister Ernst Wigfors uttryckte liknande tankegångar i sin riksdagsmotion 1928: »Fattigdomen fördrages med jämnmood, då den delas av alla. Den blir outhärdlig, då den dagligen kan jämföras med andras överflöd.« Alltså ojämlikhet.

Fattigdom påverkar folkhälsan

Om dessa båda former av fattigdom och deras inverkan på folkhälsan har epidemiologen Michael Marmot vid

University College of London skrivit en djuplodande och utomordentligt välformulerad analys av den sociala gradienten i många slag av morbiditet och mortalitet. Boken heter »Status syndrome«.

Marmot började studera medicin, ursprungligen motiverad av sitt intresse för fysiologi och biokemi. Efter hand fascinerades han allt mer av mötet med patienter och möjligheterna att bota/lindra/trösta dem på individnivå. I ett nästa steg började han tvivla inför det meningsfulla i att bota ohälsa som ytterst framkallats av en sjukdomsframkallande livsmiljö och därefter återbörda patienten till samma miljö som på nytt gjorde patienten sjuk.

Dramatiska hälsoklyftor

Hur kommer det sig, undrar Marmot, att medellivslängden för japanska män är 77 år medan den för män i den f d sovjetrepubliken Kazakstan är 57 år? Hur kommer det sig att samma dramatiska hälsoklyftor finns också inom ramen för Washington DC med omnejd och att de fattiga i de båda underprivilegierade miljöerna framstår som rika i förhållande till vad man finner i många u-länder?

Att människor utan tillgång till livets nödortf blir sjuka och dör i förtid är lätt att förstå. Men är förhållandet binärt (dvs fattigdom eller icke-fattigdom) eller finns det en social gradient i morbiditet och mortalitet som kvarstår även sedan behov av livets nödortf är tillgodosett, och det med hygglig marginal?

Oscarsvinnare lever längre

Hur är det t ex med anställda i det brittiska regeringskansliet Whitehall? Jo, visar Marmot, de regeringstjänstemän som står längst ned på den sociala rangskalan löper fyra gånger så stor risk att dö i åldersspannet 40–64 år än kollegerna högst upp på skalan.

Bland många andra exempel på motsvarande utfall nämner Marmot vinnarna av filmbranschens »Nobelpris«, Oscarstatyetten. Om man jämför dem som faktiskt vunnit detta pris med dem som bara nominerats till det, finner man att »vinnarna« lever i snitt fyra år längre. Om man gör tankeexperimentet att eliminera all hjärt-kärlödlighet skulle det medföra en skillnad i medellivslängd av just 4 år!

Ojämlikhet och vanmakt är riskfaktorer

Marmot redogör för och analyserar en omfattande epidemiologisk såväl som etologisk och djurexperimentell evidens. Hans tolkning är att relativ fattigdom medför oförmåga att påverka egen och närståendes vardag, att aktivt delta

i samhällslivet och att bli belönad för den ansträngning man investerat. Ojämlikhet, ensamhet och vanmakt uppkommer och påverkar hälsa negativt genom neuroendokrina mekanismer och hälsopåverkande beteenden.

Författaren är mycket medveten om de konventionella förklaringsmodellerna – »round up the usual suspects« – mathållningen, tobaken, motionen etc. Han framhåller att dessa i sin tur har bestämningsfaktorer som han sammanfattar i bokens titel »Status syndrome«. Dess effekter blir ett kroniskt stresstillstånd som vår organism inte är konstruerad att motstå.

En sluteffekt av detta blir en över-sjuklighet och överdödlighet.

Viktig och läsvärd bok

Marmot sammanfattar erfarenheter från hela sin yrkeskarriär. Han gör det i ett stillsamt, resonerande samtal med läsaren. Han eller hon kan höra hemma på olika nivåer i vårdsektorn, men också vara beslutsfattare i regering, riksdag, landsting, kommun eller arbetsmarknad.

»Status syndrome« är en synnerligen viktig och läsvärd bok, som innehåller ett rikt stoff för eftertanke, kritik och formulering av problemlösningar. Den rekommenderas uttryckligen för läsning, diskussion och åtgärdsplanering. •